

Odsuzovat podmínky, které uvězní dnešního průmyslového dělníka, je chvályhodné. Extrapolovat tyto podmínky do budoucnosti a předvídat zámek individuality, rozmanitosti a výběru znamená formulovat nebezpečné klíše.

Lidé minulosti i přítomnosti jsou stále uzavřeni ve způsobu života, v němž jsou relativně zbaveni výběru. Lidé budoucnosti nestojí před výběrem, ale před nadměrným výběrem. Pro ně nastává výbušný rozmach svobody.

A tato svoboda nepřichází navzdory nové technologii, ale z velké části díky jí. Neboť jestliže raná technologie industrialismu vyžadovala nemyslitelně podobné robotům, vykonávající nekonečně se opakující úkony, technologie zítřka právě tyto úkony přebírá a ponechává lidem pouze ty funkce, které vyžadují úsudek, umění jednat s lidmi a představitost. Superindustrialismus nevyžaduje stejnorodého „masového člověka“, ale lidi, kteří se výrazně liší jeden od druhého; bude vytvářet individuality, a ne roboty.

Lidský rod, dalek monotónní konformity, bude sociálně mnohem různorodější než kdy předtím. Nová společnost – superindustrialní společnost, která se dnes začíná formovat – bude podporovat pestrobarevnou různorodost pomíjivých životních stylů.

Kapitola 14 – Rozmanitost životních stylů

V San Francisku manažeři obědvají v restauracích, kde obsluhují číšnice s odhalenými řadry. V New Yorku je však mladá výstřední violoncellistka, která hrála avantgardní hudbu v šatech nahotě bez, zatčena. V St. Louis vědci studují fyziologii orgasmu, najímají prostiutky a další osoby, aby souložily před kamerou. Ale v Columbusu v Ohiu vznikne spor kolem hračky, figurky zvané „Braitřček“, kterou výrobce opatřil mužskými genitáliemi. V Kansas City vyhlásil sjezd organizací homosexuálů kampaň za zrušení zákazu přijímání homosexuálů do armády, což Pentagon již prakticky potichu udělal. A přesto je v amerických věznicích mnoho mužů uvězněných za zločin homosexuality.

Sotva v nějakém jiném národě panuje ohledně sexuálních hodnot větší zmatek. Avšak totéž lze říci i o dalších hodnotách. Amerika je sužována nejistotou, co se týče peněz, majetku, práva a pořádku, rasy, náboženství, Boha, rodiny a jí samé. Spojené státy však ve svém zmatení hodnot nejsou zdaleka samy. Něco podobného se ve velkém měřítku odehrává ve všech technologických společnostech. Takové zhroucení hodnot minulosti přirozeně neproběhlo bez povšimnutí. Každý kněz, politik a rodič jen v obavách potřásá hlavou. Přesto většina diskusí o změnách hodnot je jalová, protože opomíjí dva základní body. Prvním z nich je zrychlení.

Hodnoty se dnes mění rychleji než kdy předtím. Zatímco v minulosti člověk vyrůstající v určité společnosti mohl očekávat, že systém všeobecně přijímaných hodnot zůstane za jeho života v podstatě nezměněn, dnes není, kromě snad nejizolovanějších společností, takový předpoklad oprávněný.

Z toho vyplývá, že struktury veřejných i osobních hodnot jsou dočasné. A dále, ať budou mít hodnoty, jež nahradí hodnoty průmyslového věku, *jakýkoli* obsah, budou platit kratší dobu – budou pomíjivější než hodnoty minulosti. Za současných okolností nic neukazuje na to, že by se hodnotový systém technologických společností vrátil do „stavu stability“. V dohledné budoucnosti musíme počítat se stále rychlejšími změnami hodnot.

V tomto kontextu se však začíná projevovat ještě druhý mocný trend. Rozštěpování společnosti s sebou přináší diverzifikaci hodnot. Jsme svědky rozpadu jednotného systému hodnot.

Většina předchozích společností spočívala na širokém základě společně sdílených ústředních hodnot. Tento základ se nyní smršťuje a je málo důvodů se domnívat, že v příštích desetiletích vznikne nová shoda. Trendy současného vývoje směřují k rozmanitosti, a nikoli k stejnorodosti.

To vysvětluje i příčiny fantasticky rozporuplné propagandy, již jsou lidé v technologicky vyspělých společnostech vystaveni. Domov, škola, korporace, církev, skupiny vrstevníků, masové sdělovací prostředky a tisíce subkultur propagují různé soubory hodnot. Mnoho lidí tak dochází k názoru, že „všechno jde“, což je vlastně také hodnotový postoj. Jsme spo-

lečnosti, píše týdeník *Newsweek*, „která ztratila svůj konsensus... společností, která se nemůže dohodnout na normách chování jazyka, mravů, na tom, na co se můžeme dívat a co můžeme poslouchat.“

Tento obrázek potvrzují poznatky Waltera Gruena, koordinátora sociologického výzkumu v nemocnici na Rhode Islandu, který provedl sérii statistických studií zkoumajících, podle jeho slov, „jádro americké kultury“. Namísto monolitního systému názorů, který badatelé dosud střední třídě připisovali, Gruen k vlastním překvapením zjistil, že „ve statistikách byla více než uniformita nápadnější rozmanitost postojů a názorů. Mluvit o „americkém kulturním komplexu“, uzavírá, „je tedy zřejmě již zavádějící.“

Gruen se domnívá, že obzvlášť v zámožné, vzdělané skupině jednotu nahradí „ostrůvky“ hodnot. Můžeme očekávat, že s dalším růstem počtu a druhů subkultur se budou množit i tyto ostrůvky.

Lidé budoucnosti, postavení před vzájemně si odporující hodnotové systémy, matoucí množstvím zboží, služeb, možností vzdělání a rekreace, jsou nuceni si vybírat novým způsobem. Začínají „konzumovat“ životní styly způsobem, jakým lidé v dřívějších, z hlediska výběru klidnějších časů, konzumovali obyčejné výrobky.

ČERNÉ BUNDY A DIPLOMATICKÉ KUFŘÍKY

V alžbětinské době termín „gentleman“ označoval celý způsob života, ne jen náhodný původ. Vhodný rodokmen byl pravděpodobně nezbytným předpokladem, ale být gentlemanem také znamenalo žít určitým stylem: mít lepší vzdělání, lepší způsob, lepší šaty než obyčejní lidé, věnovat se určitým zábavám (a ne jiným), žít ve velkém, dobře zařízeném domě, k podřízeným se chovat s jistou přezíravostí, krátce nikdy nepustit ze zřetelů svou třídu „nadřazenost“.

Třída obchodníků dávala přednost vlastnímu způsobu života a rolníci zase jinému. Tyto životní styly, se stejně jako u gentlemana, skládaly z mnoha různých prvků sahajících od bydlení, zaměstnání, oblíbení po mluvu, způsobu a náboženství.

I dnes svůj životní styl vytváříme skládáním mozaiky jednotlivých prvků. Mnohde se však změnilo. Životní styl již není jednoduše projevem třídní příslušnosti. Třidy samotné se rozpadají na menší jednotky. Ekonomické faktory pozbyvají na významu. Styl života dnes již neovlivňuje tolik příslušnost ke třídě jako svazky se subkulturami. Hippie dělnického původu a hippie odpadlík z Exeteru nebo Etonu mají společný styl života, ale ne třídu. Od té doby, co se životní styl stal prostředkem, jímž jedinec vyjadřuje příslušnost k nějaké subkultuře, vyvolala exploze subkultur ve společnosti stejnou explozi životních stylů. Cizinec, který se ocitne v americké, anglické, japonské nebo švédské společnosti, si tak musí vybírat ne ze čtyř, pěti způsobů života jednotlivých tříd, ale doslova ze stovek různých možností. S přibýváním subkultur se bude v budoucnu množit i počet těchto možností.

Výběr životního stylu a jeho důsledky se tak jeví jako jeden z ústředních problémů psychologie budoucnosti. Neboť volba životního stylu, ať již vědomá nebo ne, významně ovlivňuje budoucnost každého člověka – životní styl zavádí řád, soubor principů nebo kritérií, podle nichž dělá každodenní rozhodnutí.

Čelý problém se dále osvětluje, když se podíváme, jak se takový výběr provádí ve skutečnosti. Mladý pár, který si chce zařídit byt, si například prohlédne doslova stovky lamp – skandinávské, japonské, francouzské, Tiffaného lampy, lampy s cylindrem, americké kolobízení – prostě desítky různých velikostí, modelů a stylů, nežli si vyberou jednu, řekneme Tiffaného lampu. Nežli skončí u jedné lampy, prozkoumají mladí manželé „celý vesmír“ možností. V oddělení nábytku opět projdou celý soubor alternativ a pak se dohodnou na viktoriánském stole. Proces zkoumání a výběru se opakuje u koberců, pohovky, závěsů, židlí do jídelny atd. Tento proces však manželé neabsolvují jen při zařizování domu, ale ve skutečnosti také při výběru názorů, přátel, slovníku, který užívají, a hodnot, které přijímají.

Zatímco soubor alternativ, jimiž společnost člověka bombarduje, je zdánlivě chaotický,

jejich výběr v žádném případě náhodný není. Spotřebitel (ať již stolič nebo myšlenek) přichází vyzbrojen předem vytvořeným souborem zálib a vkusů. Navíc žádné rozhodnutí není zcela nezávislé. Je podmiňováno těmi předešlymi. Výběr stolič byl podmiňován předchozím výběrem lampy. Krátce ve všem, co děláme, se projevuje určitá konzistence a snaha, ať již vědomá nebo ne, osobní styl.

Američan, který nosí pečlivě zapnutý límeček košile a podkolenky, bude mít také pravděpodobně perforované boty a la 20. léta a diplomatický kufřík. Podíváme-li se blíže, narazíme pravděpodobně na výraz tváře a energické způsoby, které mají odpovídat obrazu běžného řídicího pracovníka. Je téměř stoprocentně jisté, že si nenechá narůst dlouhé vlasy jako Jimi Hendrix. Ví, stejně jako my, že určité oblečení, způsoby, názory, způsoby mluvy a gesta k sobě patří a jiné ne. Možná tak usuzuje jen ze svých „pocitů“ nebo podle „intuice“, které získal pozorováním ostatních členů společnosti, ale každopádně toto vědomí formuje jeho jednání.

Ostrý hoch na motocyklu v černé kožené bundě, který nosí rukavice pobité hřeby a na krku se mu houpe obsesivní svastika, nejspíš doplní své oblečení masivními vysokými botami, a ne mokasíny nebo perforovanými botami. Bude si nejspíš nadutě vykráčovát a drmolit ošlepané protesttablishmentové fráze. Protože i jemu záleží na soudržnosti. Ví, že sebelepší náznak zdvořilosti a srozumitelnosti by zničil integritu jeho stylu.

TVŮRCI STYLU A MINIHŘIDINOVÉ

Proč motocyklisté nosí černé bundy? Proč ne hnědé nebo modré? Proč američtí řídicí pracovníci dávají přednost diplomatickým kufříkům před tradičními aktovkami? Vypadá to, jako kdyby následovali nějaký model a pokoušeli se dosáhnout ideálu, který jim byl určen shůry.

O tom, jak modely životních stylů vznikají, mnoho nevíme. Víme však, že s tím mají něco společného populární hrdinové a celebrity, včetně fiktivních postav (např. James Bond).

Marlon Brando vykračující si v kožené motocyklistické bundě možná vytvořil a určité dal publicitu určitému modelu životního stylu. Timothy Leary v dlouhém hábitu a s korálky, mumlající mystické pseudohlubokosti o lásce a LSD, se stal modelem pro tisíce mladých. Taková hrdinové, tvrdí sociolog Orrin Klapp, napomáhají „krytalizaci sociálního typu“. Uvádí příklad Jamese Deana, který ztělesnil odrcenou mládku ve filmu *Rebel bez příčiny*, nebo Elvise Presleyho, který vytvořil image rokenrolového hráče s kytarou. Později přišli Beatles se svými (tehdy) pobuřujícími účesy a extravagantními kostýmy. „Jednou ze základních funkcí populárních oblíbenců,“ říká Klapp, „je vytvářet viditelné typy, díky nimž jsou potom viditelné nové životní styly a nový vkus.“

Tvůrce stylu však nemusí být jen idolem masových médií. Mimo určitou skupinu může být prakticky neznámý. Například Lionel Trilling, profesor angličtiny na Columbijské univerzitě, byl po léta vzorem pro „intelektuály z West Side“, newyorskou subkulturu, dobře známou v amerických literárních a akademických kruzích. Dávno před tím, než se proslavila, jim druhou matkou byla Mary McCarthyová.

Ostrý článek Johna Speichera v časopise pro mladé *Cheerach* uvádí některé známější vzory životního stylu, na něž reagovaly mladí koncem 60. let. Patřili k nim Ché Guevara, William Buckley, Bob Dylan, Joan Baezová i Robert Kennedy. „Americká mládež má být plněj hrdinů,“ sklouzává Speicher do slangu hippies. „A kde jsou hrdinové, tam jsou následovníci a fanoušci“, dodává Speicher.

Členům těchto subkultur jejich hrdinové poskytují podle Speichera „jednu existenciální nezbytnost – psychologickou identitu“. Na tom samozřejmě není nic nového. Dřívější generace se ztotožňovaly s Charlesem Lindberghem nebo Thedou Barou. Nové a důležité však je ohromující množství těchto hrdinů a minihrdinů. Jak se skupiny množí a hodnoty (žánr), tak zjišťujeme, tvrdí Speicher, že „pocit identity národa je beznadějně roztrfštěn“. Pro

jednotlivce to znamená větší výběr. „Existuje široké spektrum kultů, široké spektrum hrdinů. Můžete jít na nákup a vybrat si.“

TOVÁRNÍ NA ŽIVOTNÍ STYL

Charismatické osobnosti vytvořily životní styl. Ale společenské skupiny a klany, které jsme označili jako subkultury, nu dají konkrétní formu a nabídnou lidem. Z masových médií vznikl surový symbolický materiál a určitým způsobem sestaví z podivných kousků oděvů, názorů a výrazů celistvý soubor: model životního stylu. Když ho sestaví, tak ho jako všechny správné firmy dají na trh. A najdou pro něj zákazníky.

Každému, kdo o tom pochybuje, radím, aby si přečetl dopisy Allena Ginsberga Timothy Learymu, což jsou lidé v největší míře odpovědní za vytvoření životního stylu hippies, včetně důrazu na užívání drog.

Báseň Ginsberg píše: „Všera jsem byl v televizi s Normanem Mailerem a Ashleyem Montagaem a měl jsem pořádnou řeč... každého jsem pobízel, aby se nadopoval... Navázal jsem kontakty se všemi liberály, co nejsou proti drogám, abychom ji zveřejnili a dostali do oběhu (nějakou zprávu podporující drogy)... Sepsal jsem pětistránkový souhrn situace pro kamaráda Kennedyho Lovea v *New York Times* a ten řekl, že z toho udělá článek (pro noviny - newwise)... který by jeden kamarád z UP dostal do vysílání. Kopii jsem dal také Alovi Aronowitzovi z newyorského *Postu* a Rosalindě Constablove v *Timeu* a Bobu Silversovi z *Harper's*.“

Není tedy divu, že sdělovací prostředky věnovaly LSD a fenoménu hippies ohromnou pozornost. Výchatek z Ginsbergovy energické tiskové agendy se čte jako interní zpráva Hillu nebo Knowltonu (včetně Madison Avenue oblíbené přípony -wise- newwise) nebo jiného giganta pro styk s veřejností, které hippies tak rádi osoužují z manipulace veřejným míněním. Úspěšný „prodej“ modelu životního stylu hippies mladým lidem ve všech vyspělých zemích patří ke klasickým obchodním příběhům naší doby.

Všechny subkultury nejsou tak agresivní a obdařené reklamním talentem. Avšak jejich celkový vliv na společnost je ohromný. Tento vliv pramení z prakticky univerzální zoulale touhy někam „patřit“. Primitivní člověk pociťuje ke svému kmeni silnou vazbu. Ví, že někam „patří“, a zřejmě si bez něj dokáže svou existenci těžko představit. Technologicky vyspělé společnosti však jsou tak rozsáhlé a jejich komplikovanost se natolik vymyká chápání každého jednotlivce, že si pocit identity nebo kontaktu s celkem udržujeme jen připojením k jedné nebo více jejím subkulturám. Když se nám nepodaří se s takovou skupinou ztotožnit, jsme odsouzeni k pocitům samoty, odcizení a neschopnosti. Začínáme se ptát, „kdo jsme“.

A naopak pocit, že někam patříme, že jsme součástí společenské buňky větší, než jsme sami (avšak ne tak velké, abychom ji nedokázali pochopit), nám často přináší takové uspokojení, že jsme k jejím hodnotám, postojům a preferovanému způsobu života výrazně připojováni, někdy dokonce proti našemu skutečnému přesvědčení.

Za výhody, které dostáváme, však platíme. Jakmile se totiž k takové subkulturě psychicky připojíme, začne na nás vyvíjet tlak. Nejdříve zjistíme, že „držet se skupiny“ vyplatí. Přizpůsobíme-li se jejím hodnotám životního stylu, odmění nás srdečností, přátelstvím a uznáním. Když se však od ní odkloníme, nemilosrdně nás potrestá výsměchem, vyobcováním a dalšími způsoby.

Subkultury se naší pozornosti dožadují vychvalováním oblíbených modelů životního stylu; obracují se tak přímo na náš nejzranitelnější psychologický majetek - představy, jakou máme sami o sobě. „Připoj se k nám,“ šeptají „a staneš se významnějším, lepší, schopnějším, uznávanějším a méně osamělým člověkem.“ Když si vybíráme z rychle rostoucího počtu subkultur, cítíme jen nejasné, že výběr bude utvářet naši identitu; vnímáme však prudkou naléhavost nabízených předností a nedostatků. Potácíme se mezi jejich psychologickými slibů.

Připomínáme při tom turistu na Bourbon Street v New Orleansu. Prochází kolem tanců ren a barů, uvádějí ho chytají za ruku a otvírají před ním dveře, aby na draždivý okamžik zahlédli kousek nahého těla striptérky na pódiu za barem. Stejně tak subkultury se obracejí na naše nejsoukromější představy účinnějšími a rafinovanějšími způsoby, než jaké kdy na Madison Avenue vymysleli.

Nenabízejí jednoduše nahé tělo nebo mýdlo nebo prací prostředek. Nenabízejí výrobek, ale supervýrobek. Je pravda, že slibují lidské teplo, společnost, uznání a pocit kolektivu. To však dělají i výrobci reklam na deodoranty a na pivo. Tou „kouzelnou přísadou“, tím exkluzivním prvkem, tou jedinou věcí, kterou subkultura nabízí a kterou ostatní cestáči nabídnout nemohou, je uvolnění z napětí, vyvolaného tlakem nadměrného výběru. Nenabízejí totiž jen jeden produkt nebo myšlenku, ale způsob uspořádání všech produktů a myšlenek, ne jednu jedinou komoditu, ale celý styl, soubor směrnic, které člověku pomáhají omezovat rostoucí komplikovanost výběru do zvládnutelných proporcí.

Většina z nás si zoufale přeje najít právě takové směrnice. V chaosu různých, navzájem si odporujících morálek, ve zmatku způsobeném nadměrným výběrem, je nejvýznamnějším a nejužitečnějším „supervýrobkem“ princip, který by organizoval náš život. Ten právě nabízí životní styl.

SÍLA STYLU

Nehodí se nám samozřejmě jakýkoliv životní styl. Žijeme na orientálním bazaru vzájemně si konkurujících modelech. Na tomto fantasmagorickém trhu hledáme styl (způsob, jak zavést do naší existence řád), který se bude hodit pro náš konkrétní temperament a pro naše podmičky. Hledáme hrůdy nebo minihrůdy, které bychom napodobovali. Hledej životního stylu je jako žena, která listuje stránkami módního časopisu a hledá vhodný vzor pro své šaty. Zkoumá jeden po druhém, pak zvolí jeden, který se jí líbí, a rozhodne se podle něj ušít šaty. Pak začne shromažďovat nezbytný materiál - látku, nitě, lemování, knoflíky atd. Přesně stejným způsobem si vybírá rekvizity člověk, který si vytváří životní styl. Nechá si narůst vlasy. Nakoupí si secesní plakáty a paperback s Ché Guevarovými spisy. Naučí se diskutovat o Marcusuvi a Frantzovi Fanonovi. Osvojí si určitý slang, užívá slova jako „relativní“ a „establishment“.

To v žádném případě neznamená, že je jeho politická činnost bezvýznamná nebo, že má nesprávné nebo bláhové názory. Jeho pohled na společnost může být (nebo také ne) velmi přesný. Avšak konkrétní způsob, jaký si vybral k vyjádření svých postojů, je nevyhnutelně součástí hledání osobního stylu.

Žena se při šití trochu odkloní od vzoru a tu a tam si šaty pozmění, aby jí lépe vyhovovaly. Konečný výrobek je skutečně šitý na míru; přesto se nápadně podobá ostatním šatům ušitým podle stejného střihu. Stejným způsobem individualizujeme styl život, který se nakonec zjevně podobá nějakému modelu, jaký předtím připravila, vyrobila a dala na trh nějaká skupina.

Okamžik, kdy jsme si vybrali jeden model životního stylu, si často neuvědomujeme. Rozhodnutí „být“ Řidičím pracovníkem nebo Černošským radikálem nebo Intelektuálem West Side je zřídka výsledkem čistě logické analýzy. Ani se nerozhodujeme jasně a náhle. Vídec, který vymění cigarety za dýmku, to může udělat ze zdravotních důvodů, aniž by přitom rozpoznal, že dýmka je součástí celého životního stylu, k němuž je přitahován. Když si mladý pár vybere lampu, myslí si, že zařizuje byt. Nemusí to nezbytně považovat za pokus o vytváření celkového životního stylu.

Většina z nás ve skutečnosti o vlastním životě podle kritérií životního stylu neuvažuje a těžko se nám o něm objektivně hovoří. Ještě obtížnější je, když se pokoušíme formulovat strukturu hodnot obsažených v našem stylu. Je to navíc ztíženo tím, že mnozí z nás nechtějí (mají jediný a jednotný styl, ale skládají jej z prvků různých modelů. Můžeme imitovat

hippies i surfáře. Můžeme si vybrat křížení Intelektuála z West Side a Řídícího pracovníka, což je v podstatě styl, který si vybral v New Yorku mnoho nakladatelských pracovníků.

U hybridního životního stylu je často obtížné přesně určit jednotlivé modely, na nichž je založen.

Jakmile se však k určitému modelu přikloníme, usilovně ho budujeme a zřejmá se ho i snažím uchránit před ohrožením. Protože styl pro nás nabývá na mimořádném významu. O lidech budoucnosti, u nichž je zájem o styl přímo vášní, to platí dvojnásob. Toto intenzivní zaujetí stylem však není tím, co literární kritici označují za formalismus. Není to jen prostý zájem o vnější vzhled, protože životní styl nejsou jen vnější formy chování, ale i hodnoty v tomto chování obsažené; a člověk nemůže měnit životní styl, aniž by nějak pozměnil svou představu o sobě. Lidé budoucnosti se nebudou starat o „styl“, ale o „životní styl“.

Proto pro ně mají malé věci často velký význam. Ohrožuje-li jediný malý detail vydobytý životní styl a jeho celistvost, pak může nabýt velkou emocionální sílu. Tetička Ethel nám dá svatební dar. Uvede nás do rozpaků, protože dar je cizí našemu stylu. Dráždí a rozčiluje nás, i když víme, že „tetička Ethel tomu přece nerozumí“. Kvapně dar vykážeme na horní polici ve skříní.

Tetiččin opáček topinek nebo ubrus není důležitý sám o sobě. Ale je poselstvím ze světa jiné subkultury, a je-li vazba k našemu stylu slabá, jestliže se náhodou právě nacházíme v přechodném období mezi styly „představuje silné ohrožení. Psycholog Leon Festinger přišel s termínem „kognitivní disonance“, označující tendenci odmítat nebo popírat informace, které ohrožují předem utvořené úsudky. Nechceme slyšet věci, které by mohly narušit pečlivě vypracovanou strukturu našich názorů. Podobně je dar tetičky Ethel „stylovou disonancí“. Hrozí narušit náš pečlivě vypracovaný životní styl.

Proč má životní styl tuto sílu, že se ho snažíme udržovat? Co je zdrojem našeho závazku vůči stylu? Prostřednictvím životního stylu vyjadřujeme sami sebe. Je to způsob, jak oznámit světu, ke které skupině nebo skupinám patříme. To samo o sobě však sotva vysvětluje, proč má pro nás takový význam. Skutečnou příčinou, proč jsou životní styly tak důležitá a s postupující diferenciací společnosti tento význam stále stoupá – je především fakt, že výběr životního stylu je základní strategií v naší soukromé válce, kterou vedeme proti tlakům nadměrného výběru.

Rozhodnutí, ať již vědomé či ne, být „jako“ William Buckley nebo Joan Baezová, Lionel Trilling nebo jeho surfařský protějšek J. J. Moon, nás osvobozuje od nutnosti přijímat milióny každodenních rozhodnutí. Jakmile se přikloníme k jednomu stylu, můžeme jako nevhodné pro náš nový styl odvrhnout mnoho forem oblekání a chování, mnoho názorů a postojů. Mladík z univerzity, který si vybere model protestujícího studenta, bude věnovat málo energie na úvahy, zda volit Wallace, nosit diplomatický kufřík nebo investovat do společenských fondů.

Volbou určitého stylu z dalších úvah vyloučíme velký počet alternativ. Když si někdo zvolí model motocyklisty v černé bundě, nemusí si už dělat hlavu ze stovek druhů rukavic, které mu trž nabízí, ale které také ruší ducha jeho stylu. Musí si vybírat z mnohem menšího repertoáru, který vyhovuje omezením jeho modelu. A co platí o rukavicích, se dá použít i na jeho názory a společenské vztahy.

Dát přednost jednomu stylu před druhým je tak superrozhodnutím. Je to rozhodnutí vyššího řádu, než jsou běžná každodenní rozhodnutí. Zúžuje rozsah možností, které nás budou v budoucnosti týkat. Dokud se pohybuje v rámci vybraného stylu, je náš výběr relativně jednoduchý. Směrnice jsou jasné. Subkultura, k níž patříme, nám pomáhá odpovídat na každou otázku, udržuje směrnice v platnosti.

Když je však náš styl náhle ohrožen, když nás něco nutí se nad ním znovu zamyslet, jdeme hnání k dalšímu superrozhodnutí. Očekává nás bolestná nutnost změnit nejen sebe sama, ale i představu o sobě.

Je to bolestné, protože bez závazku k určitému stylu, odtržení od skupiny, která dala popud k jeho vytvoření, již nikam „nepatříme“. A co horšího, jsou zpochybňovány naše základní principy a my se musíme ve všem rozhodovat nanovo sami, zbaveni bezpečí pevné, ustálené linie. Zkrátka opět na nás doléhá drtivé břemeno nadměrného výběru.

PRŮLÍŠ MNOHO „JÁ“

Údobí „mezi styly“ nebo „mezi subkulturami“ představuje životní krizi a lidé budoucnosti ji zažijí častěji než lidé v minulosti nebo přítomnosti. Když během života superindustrialního člověk mění svou identitu, pohybuje se při tom po své vlastní trajektorii ve světě střetávajících subkultur. Taková je společenská mobilita budoucnosti: nejen prostě pohyb z jedné hospodářské třídy do druhé, ale také pohyb mezi jednotlivými subkulturami. Neklidným pohybem z jedné pomíjivé subkultury ke druhé kreslí oblohu svého života.

Tento neklid má několik příčin. Nejen že se častěji než v minulosti mění psychologické potřeby jednotlivce, mění se také subkultury. Z těchto a dalších důvodů, jak bude příslušnost k subkultuře dokonce ještě častější, bude hledání osobního stylu stále intenzivnější a v příštích desetiletích přímo frenetické. Znovu a znovu budeme zahořklí nebo zručnější, naurčitě nespokojení „s tím, jak se věci mají“ – jinými slovy nespokojení s naším současným stylem. V takovém okamžiku začínáme znovu hledat nový princip, kolem něhož bychom zorganizovali náš výběr. Opět přicházíme k okamžiku superrozhodnutí.

Kdyby někdo v tomto okamžiku pečlivě studoval naše chování, zjistil by prudký skok na „stupnici pomíjivosti“, jak bychom ji mohli nazvat. Věci, místa, lidi, organizační a informační vztahy se začnou mnohem rychleji měnit. Zbavujeme se těch hedvábných šatů nebo vázanky, staré Tiffanyho lampy, toho příšerného viktoriánského stolu ke zvěřecím nožičkám – všech symbolů našeho spojení s minulou subkulturou. Začínáme je kousek po kousek nahrazovat novými předměty, příznačnými pro naši novou identitu. Ke stejnému procesu dochází ve společenském životě – dělá lidí procházejících našimi životy se násobí. Začínáme odmítat názory, které jsme zastávali (nebo je vysvětlujeme a zdůvodňujeme novými způsoby). Jsme náhle volní od všech omezení, jimiž nás spoutávala subkultura životě, kdy jsme nejsvobodnější, ale současně nejztracenější.

Právě v tomto období projevujeme divoké výkyvy, stejně jako když auto začne „plavat“. V tomto období jsme nejzranitelnější vůči signálům nových subkultur, vůči návratům a protínáním, které se mňhají vzduchem. Příkladně se sem a zase tam. Silná osobnost nového přítele, nová móda nebo myšlenka, nové politické hnutí, nějaký nový hrdina vystupující z útrobu masmédií – to vše na nás v této době působí s mimořádnou silou. Jsme otevřenější, nejistější, připravenější poslouchat někoho nebo nějakou skupinu, aby nám říká, co dělat a jak se chovat.

I v drobnostech se rozhodujeme stále hůře. Není to náhoda. Abychom se vyrovnali s tlakem každodenního života, potřebujeme mnohem více informací o mnohem triviálnějších záležitostech než v době, kdy jsme byli uzavřeni v pevném životním stylu. A tak potřebujeme úzkost, tlak, samotu a stěhujeme se dál. Vybereme si subkulturu nebo se do ní necháme vtáhnout. Přijmeme nový styl.

Jak společnost spěchá k superindustrialismu, tak se setkáváme s lidmi, kteří přijímají odhadují životní styly tempem, jaké by každou předcházející generaci ohromilo. Protože životní styl samotný se stal věcí na jedno použití.

To není ani bezvýznamná ani jednoduchá záležitost. Má na svědomí „ztrátu angažovanosti“, která je terčem častých nářků a která je pro naši dobu tak charakteristická. Jak se lidé přesouvají z jedné subkultury do druhé, ze stylu do stylu, jsou nuceni se chránit před nevyhnutelnou bolestí spojenou s odchodem. Naučí se obráně proti sladkému smutku bouření. Zanícený katolík, který hodí své náboženství přes palubu a začne vést život aktivisty Nové levice, a pak se dá k dalšímu hnutí nebo subkultuře, to nemůže dělat

donekonečna. Stane se z něj, máme-li použít termínu Grahama Greena, „výhaslý případ“. Uplynulá zklamání ho naučí se příliš neangažovat.

A tak i když se zdánlivě přizpůsobí subkultuře nebo stylu, uchovává si kus své osobnosti stranou. Podřídí se požadavkům skupiny a vychutnává pocit souměřitelnosti, který mu poskytuje. Ale tato souměřitelnost již není taková jako kdysi, a on je tajně připraven kdykoli utéci. To znamená, že i ve chvíli, kdy se zdá být nejpevněji spojen se svou skupinou nebo kmenem, naslouchá v noční tmě signálům konkurenčních kmenů.

V tomto smyslu je jeho členství ve skupině povrchní. Vyhýbá se angažovanosti a bez silné vazby k hodnotám a stylům nějaké skupiny mu tak schází jasný soubor kritérií, který potřebuje na cestu bující džunglí nadměrného výběru.

Superindustriální revoluce tak celý problém nadměrného výběru posunuje na kvalitativně novou úroveň. Nutí nás, abychom si vybírali nejen mezi lampami a stíničkami, ale i mezi životy, ne mezi *komponenty* životního stylu, ale mezi *styly* vůbec.

Toto umocnění problémů nadměrného výběru nás nutí k orgánům sebezpytování, sebeanalýzy a introspekce. Konfrontuje nás s nejpoupatnější chorobou současnosti, „křizí identitu“. Nikdy předtím nestály masy lidí před komplikovanějším souborem možností výběru. Honba za identitou není způsobena nedostatečným výběrem „masové společnosti“, ale právě komplikovaností a hojností výběru.

Pokaždé, když si vybíráme styl, když navazujeme vztahy s určitou skupinou nebo skupinami, tak nějakým způsobem modifikujeme svou představu o sobě. V určitém smyslu se stáváme jiným člověkem a jako jiného člověka se vnímáme. Naši starí přátelé, které jsme znali v nějaké předchozí inkarnaci, zvedají v údivu obočí. Nemožnou nás poznat a i my sami se stále hůře identifikujeme, nebo dokonce sympatizujeme s našimi předchozími já.

Z hippieho se stane nadějný řídící pracovník, z něj zase parašutista – aniž by dotyčný přesně zaregistroval stupně přerodu. V tomto procesu se zbavuje nejen vnějších znaků svého stylu, ale i postojů, které ke stylu patří. A jednoho dne ho jako studená sprcha do rozespaleho obličje udeří otázka: „Co zůstalo?“ Co zůstalo z mého „já“ nebo „osobnosti“ ve smyslu souvislé, trvalé vnitřní struktury? U některých odpověď zní: Skoro nic. Protože pro ně život již není záležitostí jednoho „já“, ale „jakousi“, sérií „já“.

Superindustriální revoluce tedy vyžaduje zásadní změnu ve způsobu, jakým se člověk dívá sám na sebe, vyžaduje novou teorii osobnosti, která bere v úvahu v lidském životě příležitost i kontinuitu.

Superindustriální revoluce vyžaduje také novou koncepci svobody – musíme si uvědomit, že svoboda dohnaná do extrému se sama neguje. Skok k větší společenské diferenciaci s sebou nezbytně přináší nové možnosti pro individualitu, stejně tak nové technologie a nové přechodné organizační formy potřebují nový druh lidí. A proto přes některé „mezidary“ a dočasně zvrtné nás linie sociálního pokroku vede k větší toleranci a snadnějšímu přijímání rozmanitějších typů lidí.

Odradem tohoto historického pohybu je rychlá popularita hesla „Jdi si za svým“. Čím je totiž společnost rozdrobenější a diferencovanější, tím víc životních stylů přináší. A čím víc společensky přijatelných modelů životního stylu společnost předkládá, tím víc se blíží stavu, kdy každý člověk prakticky provede svůj vlastní, jedinečný život.

A tak přes všechny antitechnologické disputace Ellulů a Frommů, Mumfordů a Marcusů, právě superindustriální společnost – technologicky zatím nejpokročilejší společnost – rozšiřuje rozsah svobody. Lidé budoucnosti mají více možností seberealizace než jakákoliv dosavadní skupina v dějinách.

Nová společnost nabízí málo kořenů ve smyslu skutečně trvalých vztahů. Ale nabízí k životu více různorodých buněk, větší svobodu pohybu mezi těmito buňkami a více příležitostí k vytvoření vlastní buňky než všechny předchozí společnosti dohromady. Nabízí také požitek jízdy na vlně změny, možnost stoupat na její vrchol, měnit se a růst s ní – něco, co poskytuje větší vzrušení než jízda na surfu, krocení býků, divoké závodění na oami

proudě dálnici nebo chemické vzrušení. Nabízí soutěž, která vyžaduje sebeovládání a vysokou inteligenci. Protože člověku vyzbrojenému těmito vlastnostmi, který vyvine nezbytné úsilí, aby porozuměl rychle vznikající superindustriální společenské struktuře, a který nalezně „správné“ tempo života a „správné“ subkultury a „správné“ modely životního stylu, takovému jedinci přinese nová společně vrcholný triumf.

Tato velká slova se nepopírají na většinu lidí nevztahují. Většina lidí minulosti a přítomnosti zůstává uvězněna v buňkách, které si sami vytvořili, a za současných okolností nemají ani velkou naději, aby z nich někdy unikli. Pro mnoho lidských bytostí zůstávají možnosti výběru bolestně omezené.

Toto uvěznění musí být – a bude – prolomeno. Nepronolomí ho však tirády proti technologii. Nepronolomí ho volání po návratu k pasivitě, mysticismu a iracionalitě, ani když budeme hledat cestu do budoucnosti za pomoci „pocitů“ a „intuice“ a zanedbávat empirické zkoumání, analýzu a racionální úsilí. Všichni, kdo si opravdově přejí se vymáknout z omezené minulosti a přítomnosti, by namísto ludditských útoků proti strojům měli raději uspořádat kontrolovanou a selektivně zaváděnou technologii budoucnosti. K dosažení tohoto cíle sotva postačí intuice a „mystické kontemplace“. Budeme k tomu potřebovat exaktní vědecké znalosti, které budeme aplikovat na nejdůležitější problémy řízení společnosti.

Jako klíč ke svobodě neposlouží ani maximalizace výběru. Musíme vzít v úvahu, jak jsme již naznačili, že výběr může přerůst v nadměrný výběr a svoboda v nesvobodu.

SVOBODNÁ SPOLEČNOST

Přes všechny romantické fráze svoboda nemůže být absolutní. Požadovat výběr (pojem postrádající smysl) nebo totální individualismus znamená popírat jakékoli společenské nebo společenské vůbec. Kdyby si každý člověk hleděl pouze svého a lišil se od všech ostatních, neměli by žádní dva lidé společný základ ke komunikaci. Iromní je, že často ti sami, kteří si nejvíce stěžují, že lidé nemožnou najít cestu jeden k druhému nebo mezi sebou komunikovat, také požadují větší prostor pro individualitu. Tohoto rozporu si všiml také sociolog Karl Mannheim: „Čím jsou lidé individualizovanější, tím obtížněji nacházejí identitu.“

Pokud nejsme ochotni se vrátit doslova k předtechnologickému primitivismu a přijmout všechny jeho následky – kratší, brutálnější život, víc nemocí, bolesti, hladu, strachu, předudků, xenofobie, bigotnosti atd. – pak budeme směřovat ke stále diferencovanějšímu společností. To přináší ostré problémy v oblasti sociální integrace. Jaké vzdělávací, politické a kulturní vazby musíme vytvořit, abychom superindustriální řád skloubili do fungujícího celku? Je to vůbec možné? „Tato integrace“, píše Bertram M. Gross z Wayneovy státní univerzity, „musí být založena na určitých všeobecně přijímaných hodnotách nebo na určitém stupni vědomé vzájemné závislosti, ne-li přímo na společenských ctech.“

Společnost, která se rychle diferencuje v oblasti hodnot a životních stylů, zpochybňuje všechny staré integrační mechanismy a vyžaduje pro svou obnovu zcela novou základnu. Tuto základnu jsme v žádném případě zatím neobjevili. Jestliže nás však očekávají znepokojivé problémy společenské integrace, pak nás také čekají ještě závažnější a ochromující problémy integrace individuální, protože přibývání životních stylů ohrožuje soudržnost naší společnosti.

Které z mnoha potenciálních já si máme vybrat? Jak by měla následovat po sobě? Zkrátka co si máme počít s nadměrným výběrem na této nejosobnější a nejcitlivější úrovni? V bezhlavém spěchu za různorodostí, výběrem a svobodou jsme se ještě nezačali zabývat hrozivými důsledky rozmanitosti.

Když se však rozmanitost spojí s pomíjivostí a novostí, vydá se společnost vstříc historické krizi adaptace. Vytváříme prostředí do té míry pomíjivé, neznámé a složitě, aby ohrozilo milióny lidí adaptivním selháním. Tímto selháním je šok z budoucnosti.